

TADEUSZ WIECZOREK
Katedra Pedagogiki SGGW Warszawa

ROZWÓJ WYŻSZEGO SZKOLNICTWA ROLNICZEGO W POLSCE LUDOWEJ

1. Ilościowy rozwój wyższych szkół rolniczych w latach 1944—1965

W okresie międzywojennym Polska posiadała tylko jedną wyższą szkołę rolniczą. Była to Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego z trzema Wydziałami: Rolniczym, Leśnym i Ogrodniczym. Rolników z wyższym wykształceniem przygotowywały wówczas także uniwersytety i Politechnika Lwowska. Przy Uniwersytetach: Jagiellońskim i Wileńskim działały wydziały rolne, a przy Uniwersytecie Poznańskim i Politechnice Lwowskiej istniały wydziały rolniczo-leśne. Weterynarzy kształciła Akademia Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie oraz Wydział Weterynaryjny przy Uniwersytecie Warszawskim. Łącznie na wszystkich wymienionych wydziałach w 1937/38 r. studiowało 3257 osób.¹

Pomimo ogromnych zniszczeń wojennych w ludziach i zasobach materialnych, większość uczelni przystąpiła do działalności naukowej i dydaktycznej bezpośrednio po wycofaniu się wojsk hitlerowskich. Najwcześniej, bo już 1. XII. 1944 r. rozpoczęły się wykłady na wydziałach Rolniczym i Weterynaryjnym Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W marcu 1945 r. wznowione zostały wykłady na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, a w maju 1945 r. — na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego i w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego na wydziałach: Rolniczym, Leśnym i Ogrodniczym.²

W 1945 r. powołana została do życia Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi z wydziałami: Rolniczym, Ogrodniczym, Przemysłu Rolnego i Agronomii Społecznej.³ Uruchomiona zostaje także Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszynie z 2 wydziałami: Rolniczym i Mleczarsko-Serowarskim. W nowo założonym Uniwersytecie Wrocławskim powstał Wydział Rolniczy.

Pierwsze lata powojenne charakteryzuje stosunkowo szybki rozwój ilościowy wyższych szkół rolniczych, będący wynikiem nie tylko uruchamiania nowych szkół i wydziałów, lecz także rozbudowy już istniejących. Na przykład w 1946/47 r. w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego powstała przy Wydziale Rolniczym Sekcja Melioracyjno-Rolna, przy Wydziale Leśnym — Oddział Technologii Drewna, przy Wydziale Ogrodniczym — Studium Gospodarstwa Domowego oraz Międzywydziałowe Studium Pedagogiczne.⁴ W Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi utworzony został Wydział Spółdzielczy.⁵ W następnym zaś roku akademic-

¹ Statystyka Szkolnictwa GUS 1937/38. Warszawa 1938 s. 76—78.

² Fr. Staff: Przemówienie do młodzieży wygłoszone z okazji immatrykulacji nowowstępujących studentów w dniu otwarcia r. akad. 1944/45 15 maja 1945 r. Załącznik do „Spisu wykładów i spisu osobowego SGGW” na r. akad. 1945/46. [Warszawa, 1946].

³ Zarządzenie Min. Ośw. z dn. 18. IX. 1945 r. Dz. urz. Min. Ośw. 1945 nr 4 s. 138.

⁴ Księga pamiątkowa Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie 1906—1956. T. 1. Warszawa, 1958, s. 107.

⁵ Rkps B-ka SGPiS. H. Wielogórska: Rozwój wyższego szkolnictwa rolniczego w Polsce. Warszawa, 1955, s. 37.

kim powstały wydziały weterynaryjne przy Uniwersytetach: Warszawskim i Wrocławskim.

Studnia rolnicze typu akademickiego w Warszawie, w Lublinie, w Poznaniu i w Krakowie posiadały znaczną przewagę liczebną nad wyższymi studiami zawodowymi w WSGW w Łodzi i w Cieszynie. W 1948 r. studia typu akademickiego odbywało 5529 osób, a wyższe studia rolnicze typu zawodowego — 1638 osób.⁶ Stosunek studentów w wyższych szkołach zawodowych do studentów szkół akademickich kształtował się więc jak 1:3,4 na korzyść tych ostatnich. Szkoły zawodowe górowały jednak nad szkołami akademickimi tendencją rozwojową, mimo iż odczuwały o wiele większe braki kadrowe. Tak na przykład wskaźnik ilości studentów przypadających na jednego asystenta wynosił w szkołach zawodowych 30,2, a w uczelniach typu akademickiego — 13,5.

Dalszy rozwój ilościowy wyższych szkół rolniczych zmierzał w kierunku maksymalnego zaspokojenia lokalnych potrzeb kadrowych poszczególnych rejonów kraju. Chodziło także o to, aby kierunki studiów na poszczególnych uczelniach były dostosowane do specyfiki danego rejonu rolniczego, który mogłyby stanowić odpowiednią bazę dla ich rozwoju. Zgodnie z tym założeniem, w 1950 r. zlikwidowane zostały: Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi i Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszynie, które nie posiadały odpowiedniego zaplecza i były niekorzystnie usytuowane w stosunku do typowo rolniczych rejonów kraju. Na bazie materialnej i kadrowej tych dwóch szkół powstała Wyższa Szkoła Rolnicza w Olsztynie⁷ jako ośrodek kultury rolnej dla rozległego rejonu północno-wschodniej części kraju, pozbawionego wyższej szkoły tego typu. Uczelnia ta przejęła 30-letnią tradycję szkoły cieszyńskiej i pięcioletni dorobek szkoły łódzkiej i dlatego od razu, mimo trudnych warunków lokalowych, mogła postawić na odpowiednim poziomie pracę dydaktyczno-wychowawczą i naukową. W Olsztynie utworzone zostały w 1950 r. wydziały: Rolniczy, Mleczarski, Zootechniczny i Rybacki, a później także Inżynierskie Studium Geodezji i Urządzeń Rolnych.⁸ Jest to uczelnia, która stworzyła własny, węższy profil specjalizacyjny, zgodny z charakterem rejonu. Zarówno kierunek hodowli zwierząt, jak też mleczarstwa i rybactwa wyrosły na bazie potrzeb tamtejszego rejonu rolniczego i jemu przede wszystkim służą. Unikalny nie tylko w Europie ale i na świecie Wydział Rybacki WSR w Olsztynie miał swoją rację bytu z uwagi na dużą ilość jezior Warmii i Mazur oraz łatwy kontakt z morzem.

Duże zapotrzebowanie na kadry z wyższym wykształceniem rolniczym stwarzało województwo poznańskie, znane od dawna jako typowy okręg rolniczy. Wydział Rolniczy Uniwersytetu Poznańskiego był w stanie kształcić w okresie międzywojennym przeciętnie około 400 osób.⁹ Po wojnie studiowało tam prawie trzy razy więcej studentów, ale i to nie mogło zaspokoić ogromnych potrzeb tego rejonu. Możliwości dalszej rozbudowy Wydziału Rolniczego w ramach Uniwersytetu były ograniczone i dlatego w 1951 r. utworzona została w Poznaniu Wyższa Szkoła Rolnicza¹⁰, która posiadała początkowo wydziały: Rolniczy i Leśny, a wkrótce także powstał Wydział Zootechniczny.

Potrzeby gospodarcze Ziemi Odzyskanych, a zwłaszcza zapotrzebowanie na rolników z wyższym wykształceniem, którzy byli niezbędni do zagospodarowania tych

⁶ M. Rękas: Wyższe szkoły rolnicze w Polsce Ludowej. *Życie Nauki*, 1948, nr 29/30, s. 320—321.

⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 31 maja 1950 r. *Dz. urz. R. P.* 1950 nr 24, poz. 216.

⁸ D. Wanic: Wyższa Szkoła Rolnicza w Olsztynie. *Nowe Roln.*, 1961, nr 20, s. 13.

⁹ Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego. Sprawozdanie za pierwsze 15 lat istnienia [1919/20—1933/34]. Poznań, 1934, s. 456.

¹⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 17 listopada 1951 r. *Dz. U.* 1951, nr 60, poz. 411.

ziem, zdecydowały o utworzeniu we Wrocławiu Wyższej Szkoły Rolniczej. Szkoła ta, podobnie jak WSR w Poznaniu, powstała na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z 17 listopada 1951 r.¹¹ Bazę dla jej zorganizowania stanowiły wydziały: Rolniczy i Weterynaryny Uniwersytetu Wrocławskiego. W tym samym roku zorganizowany został także Wydział Zootechniczny.

W ramach dalszej rozbudowy szkolnictwa rolniczego na bazie wydziałów: Rolniczego i Leśnego Uniwersytetu Jagiellońskiego zorganizowana została w 1953 r. w Krakowie Wyższa Szkoła Rolnicza¹² z wydziałami: Rolniczym, Leśnym i Zootechnicznym¹³. W 1954 r. Ziemie Zachodnie otrzymały Wyższą Szkołę Rolniczą w Szczecinie, która z powodu braku kadry naukowej posiadała tylko Wydział Rolniczy.¹⁴ Projektowane na następny rok uruchomienie wydziału zootechnicznego nie doszło do skutku i WSR w Szczecinie pozostała przez kilka lat uczelnią jednowydziałową. Obecnie działa tam już także Wydział Zootechniczny. Uczelnia ta powstała zgodnie z założeniami II Zjazdu PZPR. Na konieczność jej utworzenia wskazywało środowisko fizjograficzne i potrzeby gospodarcze Pomorza. Rolniczy okręg lubelski także doczekał się własnej wyższej szkoły rolniczej. Powstała ona w Lublinie w 1955 r. drogą wyodrębnienia z Uniwersytetu Lubelskiego wydziałów: Rolnego, Zootechnicznego i Weterynaryjnego.¹⁵

Wymownym świadectwem awansu wyższego szkolnictwa rolniczego w Polsce Ludowej jest rozwój Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, która z istniejących pierwotnie trzech wydziałów przekształciła się już w okresie pierwszego powojennego dziesięciolecia w uczelnię ośmiowydziałową.¹⁶ Rozporządzeniem z dn. 1 września 1950 r. powołany został Wydział Melioracji Rolnych.¹⁷ W 1951 r. dotychczasowy Wydział Rolniczy uległ podziałowi na Wydział Rolny (Agrotechniczny) i Wydział Zootechniczny.¹⁸ W tym samym roku z Wydziału Leśnego wydzielono nowy Wydział Technologii Drewna¹⁹, a jednocześnie do SGGW dołączono Wydział Weterynaryjny Uniwersytetu Warszawskiego. Z początkiem roku akademickiego 1953/54 utworzony został w SGGW pierwszy wydział ekonomiczno-rolniczy w Polsce, noszący wówczas nazwę: „Wydział Inżynieryjno-Ekonomiczny Rolnictwa.”²⁰

W rok później utworzono przy wydziale Rolnym Oddział Technologii Rolno-Spożywczej, który w 1961 r. przekształcił się w samodzielny Wydział. Podobna tendencja rozwojowa zaznaczyła się na Wydziale Ogrodniczym, na którym wyodrębniona została w 1954 r. Sekcja Kształtowania Terenów Zielonych.²¹ Po tych zmianach organizacyjnych SGGW w Warszawie stała się uczelnią dziewięciowydziałową, posiadającą prawie wszystkie kierunki studiów związane z najważniejszymi działami gospodarstwa wiejskiego, przemysłem rolnym i leśnym.

Na podkreślenie zasługuje szybki rozwój sieci wyższych szkół rolniczych. Liczba szkół wzrosła z jednej w 1937/38 r. do siedmiu w 1955 r., a liczba wydziałów po-

¹¹ Ibidem.

¹² Uchwała Nr 565 Rady Ministrów z dn. 29 lipca 1953 r. Monitor Polski, 1953, nr A-79, poz. 935.

¹³ Dzieje studiów rolniczych w Krakowie 1890—1962. Kraków, 1965, s. 61.

¹⁴ Monitor Polski, 1954, nr A-70, poz. 871.

¹⁵ Monitor Polski 1955, nr 73, poz. 906.

¹⁶ Księga pamiątkowa Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, op. cit., s. 114.

¹⁷ Dz. U. 1951, nr 5, poz. 46.

¹⁸ Dz. U. 1951, nr 61, poz. 418.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Monitor Polski 1953, nr A-77, poz. 921; Por. także: S. Ignar: Pierwszy wydział ekonomiczno-rolniczy w wyższej szkole rolniczej. Życie Szk. wyższ. 1954, nr 5, s. 15—18.

²¹ Dz. urz. M. Sz. W. 1954, nr 13, poz. 88.

większyła się z 9 w 1937/38 r.²² do 26 w 1954/55 r. Utworzenie odrębnych szkół w Lublinie, Olsztynie, Szczecinie i Wrocławiu korzystnie wpłynęło na rozkład sieci wyższego szkolnictwa rolniczego w Polsce. Sieć ta jest obecnie bardzo korzystna i pozwala na równomierne zaspokajanie potrzeb poszczególnych rejonów kraju. Ośrodek badawczy i ognisko kultury rolnej dla Wielkopolski stanowi WSR w Poznaniu, dla Małopolski i rejonu zachodnich Karpat — WSR w Krakowie, dla Lubelszczyzny — WSR w Lublinie, dla Mazowsza — SGGW w Warszawie, dla Białostoczczyzny i Mazur — WSR w Olsztynie, dla Śląska — WSR we Wrocławiu i dla Pomorza — WSR w Szczecinie.

Rozwój wyższego szkolnictwa rolniczego zmierzał nie tylko w kierunku równomiernego zaspokojenia potrzeb różnych rejonów Polski, lecz także do tego, aby uczelnie były w stanie sprostać zapotrzebowaniu gospodarki narodowej na wysokokwalifikowane kadry specjalistów w poszczególnych działach produkcji rolniczej. Zasadnicze kierunki kształcenia w siedmiu istniejących obecnie wyższych szkołach rolniczych skupiają się w takich wydziałach, jak: rolniczy, ogrodniczy, leśny, ekonomiczno-rolniczy, hodowli zwierząt, zootechniki, weterynarii, mleczarstwa, rybactwa, technologii rolno-spożywczej, terenów zielonych, melioracji rolnych, geodezji urządzeń rolnych, mechanicznej technologii drewna i chemicznej technologii drewna.²³

Dzisiejszy stan ilościowego i jakościowego rozwoju wyższego szkolnictwa rolniczego jest wynikiem ewolucyjnych przeobrażeń, jakie przeszło ono w okresie pierwszego dwudziestolecia Polski Ludowej. Już w pierwszych latach powojennych powstało zagadnienie przebudowy ustroju szkolnictwa rolniczego, zgodnie z dokonującymi się przemianami społeczno-ustrojowymi i potrzebami gospodarczymi kraju. Ówczesne rolnictwo polskie wkraczające na drogę kolektywizacji i specjalizacji produkcji stawiało inne wymagania wobec specjalistów z wyższym wykształceniem niż przedwojenne gospodarstwa obszarne. Nowe zadania i odmienna funkcja społeczna wyższego szkolnictwa rolniczego w Polsce Ludowej zrodziły potrzebę przeprowadzenia jego reformy. Reforma ta miała na celu przede wszystkim zapewnienie szybkiego dopływu wysokokwalifikowanych kadr dla różnych działów coraz bardziej specjalizującego się rolnictwa oraz jak najściślejsze związanie szkół z nowymi potrzebami poszczególnych regionów.²⁴

Wobec dotkliwego braku fachowców w rolnictwie zaistniała konieczność skrócenia czasu studiów. W roku akademickim 1948/49 wprowadzone zostały studia dwustopniowe. Pierwszy stopień stanowiły zawodowe studia inżynierskie, trwające w zasadzie 7 semestrów (trzy i pół roku). Na bazie studiów inżynierskich oparte zostały półtoraroczne studia magisterskie, przeznaczone tylko dla nielicznej części młodzieży. Studia te miały kształcić kadrę o bardziej pogłębionym specjalistycznym przygotowaniu fachowym dla potrzeb placówek naukowych, szkolnictwa wyższego, specjalistycznych działów produkcji itp.²⁵

Dążeniom do szybkiego rozwoju ilościowego szkolnictwa i przyspieszenia tempa kształcenia fachowców nie zawsze towarzyszyła należyta troska o jakość wypuszczanych przez uczelnie absolwentów. Nowe programy nie były należycie opracowane.

²² Mały rocznik statystyczny. Warszawa, 1939, s. 332.

²³ W. Michajłow: Niektóre problemy wyższego szkolnictwa rolniczego. Nowe Drogi, 1963, nr 5, s. 43.

²⁴ W. Miśkiewicz: Reforma wyższego szkolnictwa rolniczego w Polsce. Nauka i Ośw. roln., 1948, nr 10, s. 36.

²⁵ J. Mazur: Ewolucja rozwoju i ostatnia reforma studiów w wyższych szkołach rolniczych. Biul. Pedag. Szkoln. roln., 1965, nr 3, s. 273.

a skrócenie i podział studiów na dwa stopnie spowodowały przeciążenie studentów. Poza tym brak dostatecznej stabilizacji w zakresie programów i organizacji studiów wpływał niekorzystnie na pracę personelu nauczającego, wyniki nauczania i poziom przygotowania zawodowego absolwentów.²⁶ Po częściowym zaspokojeniu najpilniejszych braków kadrowych pojawiła się w wyższym szkolnictwie rolniczym zdrowa tendencja do podniesienia ogólnego poziomu studiów i pogłębienia przygotowania zawodowego studentów na studiach magisterskich.²⁷ Na podłożu tych dążeń ukształtował się system jednolitych studiów magisterskich, trwających 5 lat (weterynaria — 5 i pół lat) i dających absolwentom zawodowy tytuł magistra inżyniera. System studiów jednolitych wprowadzony został w 1956 r. i obowiązywał na wszystkich kierunkach do roku 1965, kiedy to weszły w życie postanowienia nowej reformy wyższego szkolnictwa rolniczego. Będzie o nich mowa w dalszej części artykułu.

Realizacja dydaktycznych i naukowych zadań wyższych szkół rolniczych wymaga nie tylko odpowiedniej liczby wydziałów, katedr i zakładów naukowych z odpowiednią kadrami pracowników, lecz także dostatecznej liczby pomieszczeń i niezbędnego wyposażenia w aparaturę do badań i pracy dydaktycznej ze studentami. Wzrost liczby wydziałów i katedr oraz zwiększanie limitów przyjęć studentów w WSR były jednak znacznie szybsze niż rozwój bazy materialnej tych uczelni. Wynikało to stąd, że w początkowej fazie rozwoju WSR koncentrowały uwagę głównie na zagadnieniach organizacyjnych, nie zawsze uwzględniając w dostatecznej mierze rozmiary istniejącej bazy materialnej i możliwości zapewnienia w najbliższym czasie odpowiednich pomieszczeń wykładowych i laboratoriów badawczych. Tak było na przykład podczas tworzenia wydziałów zootechnicznych WSR, w których nie zabezpieczono w wielu przypadkach podstawowych pomieszczeń dla nowo zorganizowanych katedr i zakładów bądź też wyposażono je w stopniu daleko niewystarczającym.²⁸

Warunki pracy w uczelniach rolniczych ulegały powolnej, ale stałej poprawie. Stale zwiększała się kubatura budynków szkolnych i liczba m³ przypadających na jednego studenta.²⁹ Poprawiało się też systematycznie wyposażenie pracowni, laboratoriów i sal ćwiczeń w nowoczesny sprzęt i pomoce naukowe. Wiele aparatów do badań naukowych sprowadzono z zagranicy. Trzeba jednak stwierdzić, że wyższe szkoły rolnicze ciągle jeszcze odczuwają poważne braki w zakresie bazy materialnej, od której przecież uzależniony jest w dużym stopniu poziom pracy dydaktyczno-wychowawczej, rozwój badań i kształcenie młodej kadry naukowej. Środki na badania naukowe są w WSR tak samo niewystarczające jak i w innych uczelniach. Wynika to z pewnego upośledzenia szkolnictwa wyższego w porównaniu z placówkami PAN i instytutami resortowymi przy podziale ogólnej sumy środków wydatkowanych u nas na badania naukowe.³⁰

Ważnym elementem bazy materialnej WSR są rolnicze i leśne zakłady doświadczalne, w których odbywają się ćwiczenia i praktyki studenckie oraz sprawdzane są wyniki badań naukowych w skali polowej. W ostatnich latach nastąpiła pewna poprawa w zakresie wyposażenia rolniczych zakładów doświadczalnych w nowoczesne maszyny i sprzęt rolniczy. Niektóre RZD są jednak nadal niedostatecznie

²⁶ Pracownicy nauki omawiają zadania WSR. *Życie Szk. wyższ.*, 1965, nr 4, s. 12.

²⁷ A. Rapacki: Nowe odpowiedzialne zadania WSR. *Życie Szk. wyższ.*, 1954, nr 4, s. 18—43.

²⁸ Tamże, s. 40.

²⁹ W 1950 r. na 1 studenta przypadało 32,5 m³ kubatury budynków szkolnych a w 1955 r. już 68,8 m³ (zob. H. Wielogórska, op. cit., s. 46—47).

³⁰ J. Hurwic: O prozie badań naukowych. *Życie Szk. wyższ.*, 1966, nr 1, s. 99.

wyposażone i nie mogą być należycie wykorzystywane jako warsztat pracy dydaktycznej i naukowej.

2. Młodzież studiująca w WSR

Stały rozwój bazy nauczania w wyższych szkołach rolniczych, postępujący w miarę uruchamiania nowych uczelni, wydziałów, katedr i zakładów naukowych, zapewniał systematyczny wzrost liczby studiującej młodzieży. Wzrost liczby studentów odbywał się równolegle do rozbudowy poszczególnych uczelni i był od niej ściśle uzależniony.³¹

Już w 1944 r. napływ młodzieży na studia rolnicze przekraczał znacznie liczbę wolnych miejsc. Sporą część zgłaszającej się młodzieży stanowili ci, którzy rozpoczęli studia przed wojną lub w czasie okupacji na tajnych kompletach. Liczba studentów wszystkich wydziałów rolnych i weterynaryjnych wynosiła na dzień 1 czerwca 1945 r. 1330 osób.³² W następnym roku akademickim liczba ta uległa prawie trzykrotnemu zwiększeniu, głównie dzięki utworzeniu wyższych szkół gospodarstwa wiejskiego w Łodzi i w Cieszynie oraz wydziałów: Rolnego i Weterynaryjnego na Uniwersytecie Wrocławskim. W roku 1946/47 liczba studentów zwiększyła się prawie dwukrotnie w stosunku do roku poprzedniego i była już ponad dwa razy większa od liczby studentów na kierunkach rolnych w 1937/38 r.

Tabela 1

Studenci i absolwenci WSR w latach 1945/46 — 1964/65 *

Lata szkolne	Wyższe szkoły rolnicze			W tym: studia dzienne	
	szkoły	studenci	absolwenci	studenci	absolwenci
1937/38	1	3 273	497	3 273	497
1945/46	3	3 765	260	3 765	260
1946/47	3	7 303	325	7 303	325
1947/48	3	8 569	540	8 569	540
1948/49	3	7 973	637	7 973	637
1949/50	3	8 639	1 133	8 639	1 133
1950/51	2	9 143	2 216	9 143	2 216
1951/52	4	9 598	2 400	9 598	2 400
1952/53	4	10 278	2 382	9 894	2 382
1953/54	5	12 054	2 172	10 685	2 053
1954/55	6	14 054	2 885	12 740	2 823
1955/56	7	15 948	2 452	12 400	2 175
1956/57	7	17 557	2 815	13 484	2 547
1957/58	7	15 176	2 763	12 165	2 501
1958/59	7	13 623	2 237	11 106	1 790
1959/60	7	13 465	2 158	10 956	1 697
1960/61	7	13 933	2 605	11 335	2 131
1961/62	7	14 792	1 814	11 872	1 634
1962/63	7	17 337	1 847	13 164	1 511
1963/64	7	19 732	2 175	14 450	1 763
1964/65	7	21 795	—	15 468	—

* Rocznik statystyczny. Warszawa, 1965, s. 413.

³¹ H. Wielogórska, op. cit., s. 62 i nast.

³² Szkolnictwo w liczbach 1944/45. Warszawa, 1946, s. 38—40.

W końcu 1952 r. w wyższych uczelniach rolniczych i na wydziałach rolnych uniwersytetów studia dzienne odbywało łącznie 9894 osoby, w 1953 r. — 10685, a w 1954 r. — 12740 osób.³³ W liczbach bezwzględnych oznaczało to wówczas czterokrotny wzrost liczby studentów w stosunku do 1937/38 r. W 1960/61 r. wyższe szkoły rolnicze skupiały na studiach i dziennych i zaocznych 13933 studentów, a w 1964/65 r. — już 21795 osób.³⁴ W ramach studiów dziennych kształciło się w WSR w 1964/65 r. 15468 osób, w tym 5349 kobiet. Najliczniejsze kierunki studiów — to: rolnictwo (33,9%), weterynaria (11,3%), melioracje wodne (9,2%) i zootechnika (7,9%). Procentowy udział pozostałych kierunków studiów WSR przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Studenci studiów dziennych wg kierunków studiów w 1964/65 r.*

Wyszczególnienie	Ogółem		W tym kobiet	Na I roku studiów		Na ostatnim roku studiów	
	w liczbach	w %		w liczbach	w %	w liczbach	w %
Ogółem 1963/64	14 450	—	4 747	4 026	—	1 726	—
1964/65	15 468	100,0	5 349	3 915	100,0	2 135	100,0
Ekonomika rolna	369	2,4	144	91	2,3	54	2,5
Geodezja urzędów rolnych	882	5,7	165	235	6,0	149	7,0
Leśnictwo	944	6,1	86	277	7,1	118	5,5
Melioracje wodne	1 420	9,2	233	302	7,7	206	9,7
Mleczarstwo	499	3,2	231	94	2,4	65	3,1
Ogrodnictwo	1 030	6,7	627	290	7,4	139	6,5
Rolnictwo	5 244	33,9	2 311	1 492	38,1	656	30,7
Rybacktwo	573	3,7	154	130	3,3	62	2,9
Technologia drewna	712	4,6	172	145	3,7	93	4,4
Technologia rolna	821	5,3	447	187	4,8	120	5,6
Weterynaria	1 747	11,3	257	311	8,0	276	12,9
Zootechnika	1 227	7,9	520	361	9,2	197	9,2

* Rocznik statystyczny. Warszawa, 1965, s. 419.

Napływ młodzieży do wyższych szkół rolniczych był jednak z reguły o wiele mniejszy niż do innego typu wyższych uczelni. W latach 1951/52 — 1954/55 wyższe szkoły rolnicze zajmowały pod względem liczby zgłaszającej się młodzieży czwarte miejsce po uczelniach technicznych, medycznych i uniwersytetach. Wśród ogółu studiującej młodzieży studenci kierunków związanych z rolnictwem stanowili w 1945/46 r. — 6,6%, w 1950/51 — 7,3%, w 1955/56 — 10,1%, w 1960/61 — 8,4 proc., w 1964/65 — 9,4%.

Od kilku lat obserwujemy spadek liczby zgłoszeń kandydatów do wyższych szkół rolniczych, który jest z pewnością wynikiem wzrostu zainteresowania mło-

³³ Rocznik statystyczny. Warszawa, 1965, s. 413.

³⁴ Ibidem.

Tabela 3

Rekrutacja na pierwszy rok studiów dziennych *

Rok szkolny	Liczba przyjętych	% przyjętych w stosunku do kandydatów
1955/56	3 158	58,1
1956/57	3 734	70,9
1957/58	2 644	48,5
1958/59	2 571	50,3
1959/60	2 610	52,7
1960/61	3 084	57,3
1961/62	3 403	58,9
1962/63	3 767	61,6
1963/64	3 765	58,3
1964/65	3 676	47,4

* Rocznik statystyczny. Warszawa, 1965, s. 422.

dzieży studiami technicznymi oraz postępującego procesu industrializacji kraju, co wywołuje znane zjawiska ucieczki młodzieży od zawodów rolniczych. Liczba zgłoszeń młodzieży na WSR w stosunku do limitu miejsc spadła z 218% w 1957 r. do 171% w 1963 r.³⁵ W latach 1960—1962 napływ młodzieży na studia rolnicze był jeszcze mniejszy i wynosił: w 1960 r. — 151%, w 1961 r. — 168,1%³⁶, w 1962 r. — 174%

Pewnej poprawie uległa w ostatnich latach struktura zgłoszeń na poszczególne kierunki studiów. Zmniejszyła się liczba zgłoszeń kandydatów na wydziały dawniej oblegane przez młodzież, a wzrosła nieco liczba zgłaszających się na kierunki „deficytowe”. W 1962 r. duża liczba zgłoszeń utrzymywała się nadal jedynie na technologii rolno-spożywczej, natomiast zmalała na takich kierunkach cieszących się dawniej dużym zainteresowaniem, jak: ogrodnictwo, weterynaria, leśnictwo. Wzrosła liczba kandydatów na geodezję urządzeń rolnych, melioracje wodne i na rolnictwo.³⁷ Wydziały rolnicze odczuwają jednak nadal brak dostatecznej liczby kandydatów. W 1962 r. zgłoszenia wynosiły 128% limitu miejsc, a w 1963 r. — 125%. Zmusza to uczelnie do przyjmowania na I rok studiów rolniczych nadmiernej liczby absolwentów techników rolniczych oraz takiej młodzieży, która nie została przyjęta na inne wydziały.

Wśród studentów wyższych szkół rolniczych liczebną przewagę posiada młodzież pochodzenia chłopskiego. Przewaga ta datuje się od momentu wydania zarządzenia Ministra Oświaty z 12 lipca 1948 r., które zapewniało młodzieży pochodzącej z rodzin robotniczych, chłopskich i inteligencji pracującej 60—80% miejsc na wyższych uczelniach.³⁸ Z punktu widzenia zatrudnienia absolwentów WSR bezpośrednio w produkcji niepokojący jest jednak stały spadek zgłoszeń na studia rolnicze młodzieży pochodzenia chłopskiego. W 1951/52 r. w WSR studiowało na I roku jeszcze 42% młodzieży chłopskiej.³⁹ Do 1961/62 r. udział tej młodzieży zmniejszył się

³⁵ W. Michajłow: O aktualnych zadaniach dydaktyczno-wychowawczych WSR. Nowe Roln. 1963, nr 20, s. 3.

³⁶ Wł. Murawski: Dobór kandydatów na wyższe studia rolnicze. Nowe Roln., 1961, nr 20, s. 10.

³⁷ W. K. [Walenty Kryczyński]: Wyniki rekrutacji na WSR. Nowe Roln., 1962, nr 20, s. 36.

³⁸ Dz. urz. Min. Ośw., 1948, nr 10, poz. 172.

³⁹ H. Wielogórska, op. cit., s. 107.

do 38%.⁴⁰ Zainteresowanie studiami rolniczymi wśród poszczególnych grup ludności wiejskiej zatrudnionej w produkcji rolniczej jest nierównomierne. Uwagę zwraca przede wszystkim bardzo niski udział w studiach na WSR dzieci robotników rolnych i członków spółdzielni produkcyjnych. Dotyczy to prawie całego okresu minionego dwudziestolecia.

Tabela 4

Struktura społeczna studentów WSR w 1964/65 r.*

Pochodzenie społeczne	Ogółem		w tym kobiet	Na I roku studiów	
	w liczbach	w %		w liczbach	w %
Robotnicy	3 078	19,9	1 637	699	71,8
Chłopi	5 376	34,8	1 563	1 250	31,9
Pracownicy umysłowi	6 150	39,7	2 465	1 765	45,1
Rzemieślnicy	725	4,7	239	175	4,5
Inni	139	0,9	45	26	0,7
Razem	15 468	100,0	5 349	3 915	100,0

* Rocznik statystyczny. Warszawa, 1965, s. 421.

Podkreślić natomiast należy duży udział kobiet w studiach rolniczych. W 1937/38 r. na wszystkich wydziałach rolnych studiowało zaledwie 678 kobiet. Już w 1947/48 r. liczba ta podwoiła się, a w 1954/55 r. wzrosła prawie sześciokrotnie. W roku szkolnym 1964/65 studentki stanowiły 34,6% ogółu słuchaczy wyższych szkół rolniczych. Udział kobiet w studiach dla pracujących był jednak wówczas znacznie mniejszy i wynosił 22% ogółu studiujących w trybie zaocznym. Tłumaczy się to mniejszymi możliwościami kobiet w zakresie podnoszenia swych kwalifikacji zawodowych, gdyż są one z reguły bardziej niż mężczyźni obciążone obowiązkami rodzinnymi i domowymi.

Najczęściej wybieranymi przez kobiety kierunkami studiów były: rolnictwo, ogrodnictwo i technologia rolna.

Olbrzymi wzrost liczby młodzieży studiującej na wyższych uczelniach rolniczych, w tym głównie młodzieży pochodzenia robotniczego, chłopskiego i inteligencji, był możliwy dzięki zapewnieniu studentom szerokiej pomocy w formie stypendiów, mieszkań w domach akademickich, odpowiedniego wyżywienia w stołówkach studenckich, opieki lekarskiej, różnego rodzaju urządzeń socjalnych itp. W szkołach rolniczych procent stypendystów przekraczał z reguły przeciętny wskaźnik stypendiów dla pozostałych typów wyższych uczelni. Chłopskie pochodzenie znacznej części młodzieży studiującej rolnictwo stawiało przed WSR problem zapewnienia dla tej młodzieży większej liczby miejsc w domach akademickich niż to było konieczne dla studentów innych kierunków studiów. Warto także podkreślić, że wyższe szkoły rolnicze posiadały wyjątkowo dogodne warunki do rozwijania programowych i dobrowolnych form samodzielnej pracy naukowej studentów. Wielomiesięczne praktyki w czasie studiów, własne zakłady doświadczalne WSR stwarzały dla studentów szerokie możliwości eksperymentalne, ułatwiały im kontakt z praktyką dużych gospodarstw rolnych i nawiązanie bliższej więzi z terenem przyszłej pracy za-

⁴⁰ Wł. Murawski: Dobór kandydatów na wyższe studia rolnicze, op. cit., s. 10.

wodowej. Nie zawsze jednak wyższe szkoły rolnicze potrafiły wykorzystać te możliwości w pracy dydaktyczno-wychowawczej z młodzieżą.

3. Sprawność studiów

Charakterystyczną cechą pracy wyższych uczelni w okresie międzywojennym była niska sprawność studiów. Zjawisko istnienia „wiecznych studentów” nie było obce także dla SGGW w Warszawie, Akademii Weterynaryjnej we Lwowie oraz wydziałów uniwersyteckich kształcących specjalistów z zakresu gospodarstwa wiejskiego. W roku akademickim 1937/38 spośród ogółu studentów studiujących rolnictwo 46,2% było opóźnionych w studiach, w tym z rocznym opóźnieniem było 24,7% studentów, z 2-letnim — 8,7% z 3-letnim — 5,2% oraz z 4-letnim i dłuższym — 7,6%. Na weterynarii bez opóźnień studiowało wówczas 64,1% studentów, zaś z opóźnieniem rocznym było 25,1%, z 2-letnim — 7,1%, z 3-letnim — 1,6% z 4-letnim i większym — 2,1%.⁴¹

W latach powojennych sprawność studiów ulega stopniowej poprawie. Zasadniczy przełom w tej dziedzinie stanowiło jednak dopiero Zarządzenie Ministrów: Szkół Wyższych i Nauki, Zdrowia, Oświaty oraz Kultury i Sztuki z 21 września 1950 r., wprowadzające dyscyplinę studiów.⁴² Zarządzenie to zobowiązywało studiującą młodzież do systematycznego uczęszczania na wszystkie zajęcia przewidziane planem studiów, terminowego składania egzaminów i zaliczania zajęć typu ćwiczeń, seminariów, proseminariów oraz składania w przewidzianym czasie prac przejściowych i dyplomowych.

W duchu wprowadzanej dyscypliny studiów podjęta została w uczelniach od 1951 r. walka z zaległościami, która wkrótce przyniosła widoczne rezultaty. Wyraźną poprawę sprawności studiów w wyższych szkołach rolniczych stwierdził Minister Szkolnictwa Wyższego, Adam Rapacki,⁴³ na Konferencji Rektorów i Dziekanów WSR, odbytej w Poznaniu w dniach 22—24 lutego 1954 r. Studenci rozpoczynający studia rolnicze w 1950/51 r. ukończyli VI semestr bez żadnych opóźnień w 78,5%. Spośród ogółu studentów WSR, którzy rozpoczęli studia w następnym roku, bez opóźnień ukończyło VI semestr w 1954 r. 79,9%.⁴⁴

Tabela 5

Studenci WSR po ostatnim roku studiów bez egzaminu dyplomowego*

Rok szkolny	1950/51	1951/52	1955/56	1956/57	1958/59	1961/62	1963/64	1964/65
Liczba studentów	834	59	77	242	618	320	285	176

* Rocznik statystyczny. Warszawa, 1965, s. 416.

Szczegółowe badania nad kształtowaniem się w poszczególnych latach sprawności studiów w WSR nie były prowadzone. Stąd też nie dysponujemy wystarczającymi materiałami do pełniejszej charakterystyki tego zagadnienia. Warto jednak

⁴¹ Mały rocznik statystyczny. Warszawa, 1939, s. 333.

⁴² Monitor Polski 1950, nr A-104.

⁴³ A. Rapacki, op. cit., s. 19.

⁴⁴ H. Wielogórska, op. cit., s. 87.

przytoczyć dane z wrywkowych badań, jakie zostały przeprowadzone w niektórych uczelniach. Interesujące są badania odpadu kolejnych roczników pięcioletniego studium magisterskiego z lat 1955/56—1958/59 na Wydziale Leśnym WSR w Poznaniu.⁴⁵ Wynika z nich, że sprawność nauczania wynosiła dla studentów przyjętych w latach: 1955/56 — 70,1%, w 1956/57 — 61,1%, w 1957/58 — 58,9% i w 1958/59 — 61,5%. Największy odpad notowany był na pierwszym roku studiów. Wynosił on przeciętnie 23% stanu początkowego, w tym dla studentów z rodzin robotniczych — 25,2%, chłopskich — 14,9% i inteligenckich — 28,5%. W ciągu pięciu lat studiów na Wydziale Leśnym WSR w Poznaniu najwyższą sprawność reprezentowała młodzież pochodzenia chłopskiego (71—80%). Drugie miejsce pod względem sprawności studiów zajmowali studenci z rodzin robotniczych (48—81%), a trzecie — z rodzin inteligenckich (44—58%).

Przedstawiona tu struktura klasowa młodzieży odpadającej ze studiów wydaje się być zjawiskiem względnie trwałym. Tak na przykład badania odpadu studentów I roku SGGW w 1953/54 r. wykazały, że wśród tych osób, które opuściły uczelnię było 39,8% młodzieży pochodzenia inteligenckiego, 32,9% pochodzenia robotniczego, 25,6% pochodzenia chłopskiego i 2,4% innego.⁴⁶ Studentom z rodzin inteligenckich brakuje na ogół takiego uporu i wytrwałości w pokonywaniu trudności, jaki wykazuje młodzież chłopska.

Jedną z dość istotnych przyczyn odpadu stanowią trudności związane z opanowaniem programu studiów. Wyniki badań relacjonowane przez Wł. Murawskiego wykazały, że trudności w nauce stanowiły 31,4% ogółu ustalonych przyczyn odpadu.⁴⁷ Trudności te występowały przede wszystkim w czasie pierwszego roku studiów i dotyczyły z reguły takich przedmiotów, jak: matematyka, fizyka i chemia.⁴⁸ Były one do pewnego stopnia spowodowane ciągle jeszcze niedostatecznym przygotowaniem młodzieży wyniesionym ze szkoły średniej, ale nie bez wpływu na ten stan rzeczy pozostawało przeciążenie studiów, wynikające zarówno z przeładowania obowiązujących dawniej programów, jak i samowolnego ich rozszerzenia przez zakłady i katedry.

Jako przyczynę odpadu trzeba wskazać także złe warunki bytowe pewnej części studentów. Wymieniane już wyżej badania studentów SGGW w 1953/54 r. wykazały, że 52,4% tej młodzieży, która odpadła nie posiadała stypendiów i mieszkań w domach akademickich. Wł. Murawski twierdzi, że złe warunki bytowe stanowią około 29% ogółu przyczyn odpadu.

W 1963 r. sprawność studiów w wyższych szkołach rolniczych szacowana była na około 60%.⁴⁹ W perspektywicznych planach rozwoju WSR zakłada się osiągnięcie w 1980 r. około 75% sprawności w studiach dziennych i około 50% w studiach dla pracujących.

4. Absolwenci

Na bazie stałego wzrostu liczby studentów i podnoszącej się sprawności studiów zwiększał się stale dopływ absolwentów WSR do pracy w rolnictwie. W ciągu pierwszych 10 lat Polskiej Ludowej wyższe szkoły rolnicze wykształciły 14 950 absolwentów⁵⁰, czyli przeszło dwa razy więcej niż wydziały rolne i weterynaryjne w ca-

⁴⁵ E. Kubaczyk: Zagadnienie sprawności nauczania na Wydziale Leśnym WSR w Poznaniu. *Życie Szk. wyższ.*, 1965, nr 3, s. 60—63.

⁴⁶ H. Wielogórska, op. cit., s. 96—97.

⁴⁷ Wł. Murawski: Dobór kandydatów na wyższe studia rolnicze, op. cit., s. 10.

⁴⁸ J. Kosicki: Słabe ogniwa w procesie nauczania w WSR. *Nowe Roln.*, 1961, nr 20, s. 7.

⁴⁹ W. Michajłow: Niektóre problemy wyższego szkolnictwa rolniczego, op. cit., s. 45.

⁵⁰ *Rocznik statystyczny*. Warszawa, 1965, s. 413.

łym okresie międzywojennym. O wyjątkowo szybkim tempie rozwoju WSR świadczy fakt, że o ile w latach 1945/46—1949/50 uczelnie te dały rolnictwu 2 795 absolwentów, to w latach 1950/51—1954/55 opuściło je już 12 155 absolwentów. Ten wzrost liczby absolwentów WSR nie zaspokajał jednak wówczas zapotrzebowania gospodarki narodowej na kadry z wyższym wykształceniem rolniczym. Był on zresztą znacznie powolniejszy niż w innych typach wyższego szkolnictwa. Tak na przykład o ile przeciętna roczna liczba absolwentów w okresie planu 6-letniego była w szkolnictwie technicznym i ekonomicznym 8 razy wyższa od odpowiedniej liczby absolwentów w 1937/38 r., to w szkolnictwie rolniczym wzrost ten był tylko czterokrotny.⁵¹

W drugim dziesięcioleciu powojennym tempo przyrostu liczby absolwentów WSR utrzymywało się mniej więcej na poziomie planu 6-letniego. W latach 1955/56—1963/64 wyższe szkoły rolnicze ukończyło 20 856 absolwentów. Łączna liczba fachowców z wyższym wykształceniem rolniczym przygotowanych w Polsce Ludowej do 1963/64 r. wynosi więc 35 806. Ponadto studia rolnicze za granicą ukończyło w latach 1955/56—1963/64 155 absolwentów, którzy powrócili do kraju i podjęli pracę w rolnictwie.

Liczba absolwentów poszczególnych kierunków studiów w WSR była proporcjonalna do liczby młodzieży studiującej na tych kierunkach. Najwięcej absolwentów opuszczało takie kierunki studiów, jak: rolnictwo, weterynaria, melioracje wodne, ogrodnictwo, zootechnika. Spośród ogółu absolwentów WSR z roku 1963/64 na rolnictwo przypadało 36,8%, na weterynarię — 11,1%, na melioracje wodne — 11,7%, na ogrodnictwo — 7,5% i na zootechnikę — 5,3%.⁵² Dopływ absolwentów poszczególnych kierunków studiów do pracy w rolnictwie nie był jednak proporcjonalny do liczby młodzieży kończącej dane kierunki studiów w WSR. Absolwenci wydziałów weterynaryjnych i melioracji wodnych przeważnie podejmowali pracę zgodnie z kierunkiem studiów. Stosunkowo największy odsetek absolwentów nie podejmujących bezpośrednio pracy w rolnictwie dawały wydziały ogrodnicze, zootechniczne i rolnicze.⁵³

W pierwszych latach po wojnie absolwenci WSR posiadali całkowitą swobodę w wyborze pracy zawodowej. Wskutek jednak dużych trudności kadrowych w niektórych gałęziach gospodarki narodowej, wprowadzony został uchwałą Rady Ministrów z 7 marca 1950 r. obowiązek planowego zatrudniania absolwentów zgodnie z potrzebami poszczególnych resortów. W okresie działania ustawy o planowym zatrudnianiu absolwentów tj. w latach 1951 — 1956, pracę produkcyjną w rolnictwie podjęło 54% absolwentów WSR, w tym 27% w państwowych gospodarstwach rolnych.⁵⁴ W 1954 r. absolwenci wyższych szkół rolniczych skierowani zostali do pracy w 20 resortach. Głównymi odbiorcami absolwentów WSR były wówczas: Ministerstwo Rolnictwa (47%), Ministerstwo PGR (22,9%) oraz Ministerstwo Leśnictwa (18,3%). Mimo wprowadzenia nakazów pracy część absolwentów WSR szukała jednak nadal możliwości uniknięcia pracy w PGR lub POM i była niekiedy zatrudniona poza rolnictwem.

Od 1958 r. w stosunku do absolwentów wyższych szkół rolniczych działają przepisy o obowiązkowym stażu pracy. Zadaniem stażu produkcyjnego jest z jednej strony dalsze podnoszenie kwalifikacji zawodowych absolwentów, a z drugiej —

⁵¹ A. Rapacki, op. cit., s. 19.

⁵² Rocznik statystyczny. Warszawa, 1965, s. 419.

⁵³ J. Okuniewski: Trudne drogi z wyższych szkół rolniczych do pracy w rolnictwie. Nowe Roln., 1961, nr 2, s. 3.

⁵⁴ W. Michajłow: O aktualnych zadaniach dydaktyczno-wychowawczych WSR, op. cit., s. 2.

ściślejsze związanie młodzieży opuszczającej uczelnie z pracą produkcyjną w rolnictwie. Liczba absolwentów WSR, którzy podejmują pracę zgodnie z wyuczonym zawodem jest ciągle niezadowalająca. W 1958 r. było takich absolwentów 24%, w 1959 — 40%, w 1960 — 57%, w 1962 — 55%. Wśród tych absolwentów liczba podejmujących pracę w państwowych gospodarstwach rolnych nie przekraczała 33%.⁵⁵ Czynnikiem hamującym zatrudnienie absolwentów na stażach produkcyjnych w PGR było dość często spotykane zjawisko zatrudniania młodzieży kończącej studia bez odbycia stażu na dobrze płatnych stanowiskach w związkach i zrzeszeniach branżowych, spółdzielczości wiejskiej, kółkach rolniczych, szkolnictwie itp. Temu niekorzystnemu zjawisku przeciwdziałają do pewnego stopnia przepisy stypendialne, ustalające, że absolwenci, którzy pobierali stypendium fundowane, powinni odbywać staż u fundatora lub w jednostkach przez niego wskazanych.

Wspomnieliśmy już, że głównym odbiorcą absolwentów wyższych szkół rolniczych jest resort Ministerstwa Rolnictwa. Jak więc przedstawia się stan zatrudnienia absolwentów w tym resorcie? Dane z lat 1959—1963 wskazują, że w tym okresie w resorcie Ministerstwa Rolnictwa około 30% absolwentów WSR nie podjęło pracy zgodnie z wyuczonym zawodem.⁵⁶ Wpływają na to między innymi: niewłaściwa polityka stypendialna, liberalizm w egzekwowaniu obowiązku odbywania staży produkcyjnych, wspomniane już możliwości zatrudnienia bez stażu pracy w niektórych jednostkach związanych z rolnictwem, braki w pracy wychowawczej WSR, nie zawsze właściwe warunki i klimat pracy dla młodych ludzi stawiających pierwsze kroki w trudnej pracy zawodowej w rolnictwie.

Poza resortem Ministerstwa Rolnictwa może znaleźć zatrudnienie około 30% absolwentów wyższych szkół rolniczych.⁵⁷ Niektóre wydziały WSR kształcą fachowców głównie dla potrzeb resortów pozarolniczych. W 1963 r. z 30 istniejących w WSR wydziałów 4 kształciły kadry dla potrzeb Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego, 3 — dla Centralnego Urzędu Gospodarki Wodnej, 2 wydziały technologii rolno-spożywczej i 1 wydział mleczarstwa przygotowywały kadre dla resortu Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu oraz Centralnego Związku Spółdzielni Mleczarskich. Dwa wydziały ogrodnicze dostarczają specjalistów dla potrzeb rad narodowych i Centrali Spółdzielni Ogrodniczych, a Wydział Rybacki WSR w Olsztynie kierował znaczną część swoich absolwentów do resortu Ministerstwa Żeglugi.

5. Studia dla pracujących

Szybko rozbudowujące się w planie 6-letnim wyższe szkoły rolnicze nie były jednak w stanie wykształcić w trybie studiów stacjonarnych takiej liczby absolwentów, która mogłaby pokryć ciągle wzrastające zapotrzebowanie rolnictwa na wykwalifikowane kadry z wyższym wykształceniem. W celu pokrycia tych niedoborów, jak również dla stworzenia możliwości awansu społecznego pracującym absolwentom szkół średnich zostały zorganizowane w 1952 r. rolnicze studia zaoczne. Były one przeznaczone dla pracowników zatrudnionych w produkcji rolnej, zarówno w gospodarstwach uspołecznionych jak i indywidualnych. Warunkiem przyjęcia na 5-letnie inżynierskie studia zaoczne były ponadto: świadectwo dojrzałości, wiek nieprzekraczający 40 lat i odpowiedni stan zdrowia. Rolnicze studia zaoczne

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ W. Kryczyński: Wyższe szkoły rolnicze realizują wskazania plenum KC PZPR. Życie Szkół wyższ., 1963, nr 12, s. 6; Zob. także: W. Michajłow: O aktualnych zadaniach dydaktyczno-wychowawczych WSR, op. cit., s. 2.

⁵⁷ W. Michajłow: Niektóre problemy wyższego szkolnictwa rolniczego, op. cit. s. 43.

były dwustopniowe. Drugi stopień miał formę 2,5-letnich studiów eksternistycznych i przeznaczony był dla inżynierów, którzy pragnęli uzyskać tytuł zawodowy magistra.

Struktura organizacyjna rolniczych studiów zaocznych, ustalona zarządzeniem Ministra Szkolnictwa Wyższego z 16 listopada 1951 r., przewidywała istnienie Centrali Rolniczego Studium Zaocznego przy SGGW w Warszawie i Zakładów Rolniczego Studium Zaocznego przy poszczególnych WSR. Po upływie 2 lat, w ciągu których nastąpił znaczny wzrost liczby słuchaczy, trzeba było dokonać reorganizacji rolniczych studiów zaocznych, tak aby były one bardziej związane z uczelniami prowadzącymi pracę dydaktyczno-wychowawczą. Na mocy zarządzenia Ministra Szkolnictwa Wyższego z 14 sierpnia 1954 r. studia te uległy całkowitej decentralizacji, stając się integralną częścią poszczególnych WSR. Przy SGGW pozostał jednak Oddział Dokumentacji Dydaktycznej i Metodycznej, który obsługiwał także studia zaoczne w pozostałych uczelniach.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat nastąpił znaczny rozwój rolniczych studiów dla pracujących. Ukończyło je w tym czasie ponad 1500 absolwentów.⁵⁸ O szybkim tempie rozwoju studiów zaocznych świadczą następujące liczby. W 1962/63 r. liczba słuchaczy rolniczych studiów zaocznych wynosiła 2 595, w 1963/64 — 3 694, a 1964/65 — już 4 606. Ponadto eksternistyczne studia magisterskie II stopnia odbywało w 1964/65 r. 1 854 słuchaczy.⁵⁹

Obecnie już we wszystkich wyższych szkołach rolniczych prowadzone są studia zaoczne. Wykaz kierunków objętych tymi studiami oraz ich lokalizację przedstawia tabela 6.

Tabela 6

Lokalizacja zaocznych studiów w WSR w 1965/66 r.*

Szkoły wyższe	Kierunki studiów								
	rol- nic- two	ry- bac- two	ogrod- nic- two	melio- racje wodn	leś- nic- two	mle- czar- stwo	tech- nolo- gia drew- na	zoo- tech- nika	geo- dezza urzą- dzeń rol- nych
WSR w Krakowie	×				×			×	
WSR w Lublinie	×							×	
WSR w Olsztynie	×	×				×		×	
WSR w Poznaniu	×		×		×		×		
WSR w Szczecinie	×							×	
SGGW w Warszawie	×		×	×	×		×		
WSR we Wrocławiu	×			×				×	×

* Informator dla kandydatów na studia wyższe dla pracujących (zaoczne i wieczorowe) na rok szkolny 1966/1967. Warszawa 1965 s. 68.

Zgodnie z założeniami Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, liczba studentów na studiach zaocznych w WSR powinna wynosić w 1980 r. około 21 000. Liczba absolwentów ma być zaś 8-krotnie większa niż w 1960 r.⁶⁰ W związku z tym studia zaoczne mają być prowadzone na wszystkich wydziałach wyższych szkół

⁵⁸ W. Kryczyński: O dalszy postęp w unowocześnieniu studiów rolniczych. Nowe Roln., 1965, nr 3, s. 50.

⁵⁹ Rocznik statystyczny. Warszawa, 1965, s. 423—424.

⁶⁰ Kierunki rozwoju wyższych szkół rolniczych. Warszawa, 1963, s. 24.

rolniczych z wyjątkiem wydziałów weterynaryjnych. W dalszym ciągu będą to studia 5-letnie kończące się egzaminem inżynierskim. Absolwenci tych studiów będą mogli uzyskać tytuł magistra po ukończeniu uzupełniających studiów zaocznych lub studiów eksternistycznych. Perspektywiczny plan rozwoju wyższych szkół rolniczych przewiduje zmianę procentowego udziału absolwentów studiów stacjonarnych i studiów dla pracujących na korzyść tych ostatnich. Zmiany te w poszczególnych pięcioletniach planu perspektywicznego przedstawia tabela 7.

Tabela 7

Procentowy udział absolwentów studiów stacjonarnych i zaocznych w planie perspektywicznym*

Wyszczególnienie	Lata			
	1965	1970	1975	1980
Studia stacjonarne	91,1	86,6	76,1	66,9
Studia dla pracujących	8,9	13,4	23,9	33,1

* Kierunki rozwoju wyższych szkół rolniczych. Warszawa, 1963, s. 25.

Największym brakiem rolniczych studiów zaocznych jest zbyt niska sprawność tych studiów, wynosząca w 1963 r. ok. 25%. Wynika to między innymi ze specyficznych warunków nauki studentów, znacznie trudniejszych niż na studiach stacjonarnych. Nauczanie na studiach zaocznych prowadzone jest systemem korespondencyjno-zjazdowym. Opiera się ono na pracy samokształceniowej studentów, którzy przerabiają materiał zawarty w podręcznikach, skryptach i literaturze zalecanej według wskazówek podanych w przewodnikach metodycznych. W celu pogłębienia i sprawdzenia wiadomości zdobytych przez studenta w pracy samokształceniowej odbywają się zjazdy szkoleniowe i sesje semestralne. Na tego rodzaju zajęcia, przewidziane planem studiów, studenci otrzymują w ciągu roku 28 dni płatnego urlopu szkoleniowego.⁶¹

Dla prawidłowej organizacji procesu nauczania na rolniczych studiach zaocznych decydujące znaczenie posiada właściwe rozwiązanie takich spraw, jak:

1) dobre opracowanie programów studiów i środków nauczania, jak: podręczniki, skrypty, przewodniki metodyczne, instrukcje do ćwiczeń, tematy prac kontrolnych itp.;

2) systematyczne kierowanie samodzielną pracą studentów w domu za pośrednictwem prac kontrolnych i konsultacji pisemnych;

3) organizowanie punktów konsultacyjnych w większych ośrodkach skupienia studentów dla zapewnienia osobistego kontaktu wykładowców ze słuchaczami w okresach międzyzjazdowych;

4) odpowiednia organizacja zajęć na zjazdach i sesjach semestralnych;⁶²

5) pomoc materialna dla studentów i opieka ze strony zakładów pracy.

Wśród najważniejszych czynników hamujących ilościowy rozwój rolniczych studiów zaocznych, a jednocześnie obniżających sprawność tych studiów, należy wymienić: nieodpowiedni program studiów, brak właściwej organizacji i kontroli samodzielnej pracy studentów poza uczelnią, brak odpowiednich podręczników, skryp-

⁶¹ [Murawski Władysław] Wł. M.: Studia zaoczne na WSR. Nowe Roln., 1963, nr 6, s. 52.

⁶² Z. Małanicz: Organizacja procesu nauczania na rolniczych studiach zaocznych. Życie Szk. wyższ., 1955, nr 6, s. 93.

tów i innych pomocy metodycznych, niedostateczna opieka i pomoc materialna dla studentów.⁶³ Wspomniane niedociągnięcia w pracy rolniczych studiów dla pracujących uwzględnione zostały w wytycznych do perspektywicznego planu rozwoju wyższego szkolnictwa rolniczego.⁶⁴ Wytyczne te przewidują między innymi: 1) opracowanie nowych programów studiów i podręczników, 2) udoskonalenie metod pracy ze studentami, 3) zwiększenie wymiaru zajęć laboratoryjnych i innych ćwiczeń praktycznych, 4) zwiększenie ulg i pomocy ze strony zakładów pracy dla studiujących zaocznie.

W celu doskonalenia organizacji i metod nauczania na rolniczych studiach zaocznych zorganizowany został przy Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie centralny ośrodek naukowo-dydaktyczny, zajmujący się specjalnie metodyką w zakresie studiów dla pracujących. Jest to jeden z pierwszych kroków w kierunku podniesienia sprawności rolniczych studiów zaocznych. Wytyczne rozwoju WSR zakładają, że współczynnik sprawności w przeliczeniu na pełny cykl studiów zaocznych powinien wzrosnąć na przełomie lat 1975/76 do około 40%.

6. Kadra naukowa WSR i jej udział w upowszechnianiu wiedzy rolniczej

Podstawowy trzon samodzielnych pracowników naukowych w wyższych szkołach rolniczych stanowili w okresie powojennym profesorowie i docenci wydziałów rolniczych, leśnych i weterynaryjnych uniwersytetów, z których powstały w latach 1951—1955 odrębne uczelnie rolnicze. Szybkie tempo rozwoju WSR, wyrażające się w tworzeniu nowych uczelni i kierunków studiów, stwarzało ciągle duże zapotrzebowanie na kadre naukową. Stąd też do pracy w uczelniach powoływani byli także wybitniejsi praktycy i pracownicy instytutów resortowych. Innym źródłem pozyskiwania kadry naukowej było przygotowywanie jej w uczelniach w drodze asystentury, aspirantury i studiów doktoranckich oraz krajowych i zagranicznych staży naukowych.

Asystentura jest wypróbowaną tradycyjną formą przygotowywania młodej kadry do pracy naukowej i pedagogicznej. Nie zawsze jednak jest ona w stanie sprostać zadaniom w zakresie ilościowego i jakościowego rozwoju kadry. Główną tego przyczyną jest duże obciążenie asystentów pracą dydaktyczną i administracyjną. Dlatego też już w 1951 r. powołane zostały krajowe i zagraniczne studia aspiranckie, które miały kształcić wysokokwalifikowaną kadre młodych pracowników naukowych. Na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 16 czerwca 1954 r. zasięg studiów aspiranckich został rozciągnięty także na osoby pracujące zawodowo i ujawniające zainteresowania naukowe.

Aspirantura nie przyniosła jednak takich rezultatów, jakich się po niej spodziewano i po kilku latach została zlikwidowana. Na studiach aspiranckich zaciążyła przede wszystkim niewłaściwa rekrutacja kandydatów. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego nie posiadało początkowo dokładnie sprecyzowanego poglądu na hierarchię potrzeb kadrowych, a uczelnie odpowiednich wytycznych do prowadzenia rekrutacji. Stąd też dobór kandydatów był niekiedy przypadkowy. Spośród pierwszych kandydatów przyjętych na studia aspiranckie około 20% nie uzyskało stopni naukowych.⁶⁵ Rozwój studiów aspiranckich utrudniony był także brakiem doświadczeń uczelni w prowadzeniu tego rodzaju kształcenia młodej kadry naukowej.

⁶³ M. Urban: *Możliwości rozwoju rolniczych studiów dla pracujących*. Życie Szk. wyższ., 1963, nr 10, s. 54.

⁶⁴ *Kierunki rozwoju wyższych szkół rolniczych*, op. cit., s. 25.

⁶⁵ W. Kryczyński: *O studiach aspiranckich w wyższych szkołach rolniczych*. Życie Szk. wyższ., 1954, nr 6, s. 14

Doświadczenia studiów aspiranckich były wykorzystane przy opracowywaniu koncepcji studiów doktoranckich, które zostały wprowadzone zarządzeniem Ministra Szkolnictwa Wyższego z 23 października 1961 r. Studia te powstały przy niektórych katedrach kierowanych przez wybitnych specjalistów. Są to głównie katedry reprezentujące dyscypliny deficytowe.⁶⁶ Zadaniem studiów jest kształcenie młodych, uzdolnionych specjalistów, którzy w określonym czasie winni uzyskać stopień doktora.

Wszystkie trzy wspomniane formy kształcenia młodej kadry naukowej, a więc asystentura, studia aspiranckie i studia doktoranckie, przygotowały w wyższych szkołach rolniczych w latach 1955—1964 łącznie 898 doktorów nauk rolniczo-leśnych. W okresie pierwszej pięcioletki największa liczba zakończonych przewodów doktorskich przypada w WSR na rok 1960. W następnej pięcioletce liczba zakończonych przewodów doktorskich rosła stosunkowo szybko. W jednym tylko roku 1964 przeprowadzonych zostało o 52 przewody więcej niż w latach 1955—1959 łącznie (tabela 8). Do końca 1963 r. około 80% adiunktów uzyskało stopień doktora.

Tabela 3

Stopnie doktora nauk rolniczych i leśnych w WSR *

Rok	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Liczba przewodów	6	19	22	38	85	167	87	137	135	202

* Rocznik statystyczny. Warszawa 1965 s. 425.

Kadra samodzielnych pracowników naukowych, zwłaszcza profesorów nadzwyczajnych i zwyczajnych rosła w wyższych szkołach rolniczych w tempie dość powolnym. W 1945 r. w uczelniach kształcących kadry na potrzeby rolnictwa pracowało tylko 55 samodzielnych pracowników nauki. Po dziesięciu latach było ich 275, łącznie z zastępcami profesorów. W 1954 r. około 10% katedr w WSR było nieobsadzonych, a w pozostałych 250 katedrach wskaźnik zatrudnienia samodzielnych pracowników naukowych wynosił 1,1.⁶⁷ W praktyce oznaczało to, że przytłaczająca większość katedr miała wówczas charakter jednoosobowy, co nie stwarzało pełnych możliwości rozwoju pracy naukowej i odpowiednich warunków rozwoju młodej kadry.

W 1960 r. liczba samodzielnych pracowników naukowych w WSR wynosiła 336, lecz już w roku następnym spadła do 298, wskutek przejścia znacznej części pracowników na emeryturę. Ubytek ten został stosunkowo szybko uzupełniony dzięki około 130 przewodom habilitacyjnym, przeprowadzonym w WSR w latach 1960—1963. Znaczną rolę w rozwoju młodej kadry naukowej spełniły urlopy i stypendia naukowe. Nie bez znaczenia były także staże zagraniczne, które w latach 1959—1963 odbyło około 100 młodych pracowników naukowych z WSR.

Rozwój kadry naukowej w wyższych szkołach rolniczych przebiega jednak dość nierównomiernie w obrębie poszczególnych uczelni, kierunków studiów i dyscyplin.⁶⁸ Szczególnie poważne braki kadrowe występują w tych dyscyplinach, w których WSR nie mają prawa nadawania stopni naukowych, jak na przykład: matema-

⁶⁶ W. Kryczyński: Rozwój kadr naukowych WSR. Nowe Roln., 1962, nr 4, s. 17.

⁶⁷ A. Rapacki, op. cit., s. 39.

⁶⁸ W. Kryczyński: Wyższe szkoły rolnicze realizują wskazania Plenum KC PZPR, op. cit., s. 9.

tyka, fizyka, ekonomia polityczna, pedagogika itp. Zapewnienie dopływu kadry naukowej do katedr reprezentujących te dyscypliny nie może być rozwiązane bez skuteczniejszej niż dotychczas pomocy uniwersytetów. Pewne niedobory kadrowe występują także na wydziałach melioracji wodnych, wydziałach zootechnicznych i Wydziale Mleczarstwa w Olsztynie. Dobrą obsadę posiadają natomiast wydziały rolnicze, weterynaryjne i wydział rybacki.⁶⁹ Do dyscyplin szczególnie dobrze rozwiniętych należy gleboznawstwo i chemia rolna. Spośród ogółu uczelni rolniczych stosunkowo najpełniejszą obsadę kadrową posiadają SGGW w Warszawie i WSR w Poznaniu.

Działalność wyższych uczelni rolniczych i ogółu kadry naukowej zatrudnionej w WSR nie ogranicza się do pracy dydaktyczno-wychowawczej i badawczej. Wyższe szkoły rolnicze stanowią także istotne ogniwo w systemie upowszechniania postępu w rolnictwie. Pracownicy naukowcy WSR aktywnie uczestniczą w popularyzacji wyników badań naukowych, kładąc szczególny nacisk na problemy o znaczeniu praktycznym. Przekazują oni i adoptują dla praktyki rolniczej wyniki prowadzonych w uczelniach badań, które bywają z reguły sprawdzane w skali półtechnicznej w rolniczych zakładach doświadczalnych. Wyższe szkoły rolnicze stosują różne formy utrzymywania stałej łączności z rolnictwem regionu znajdującego się w zasięgu danej uczelni. Jednym z ważniejszych sposobów ściślejszego powiązania działalności naukowej WSR, ich katedr i zakładów z potrzebami rolnictwa w zakresie rejonizacji jest organizowanie prac kompleksowych, obejmujących ważniejsze problemy rolnicze regionu, w którym znajduje się szkoła.

Rola wyższych szkół rolniczych w upowszechnianiu postępu w rolnictwie znacznie wzrosła po wprowadzeniu w 1952 r. planowania badań naukowych. Przedtem badania nie były planowane, cechowały się dużą dowolnością tematyczną i w związku z tym nie zawsze szły w kierunku najpilniejszych potrzeb gospodarki rolnej. Samo wprowadzenie planowania badań naukowych nie mogło jednak rozwiązać wszystkich problemów związanych z prowadzeniem prac badawczych i przekazywaniem wyników badań do praktyki. W wyższych szkołach rolniczych występuje nadal szereg trudności hamujących realizację badań naukowych. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć: 1) rozbieżność między zakresem planowanych badań a szczupłością środków finansowych, przeznaczonych na ich realizację, a zwłaszcza na zakup aparatury, 2) dostosowywanie liczby etatów pracowników wyłącznie do potrzeb pracy dydaktyczno-wychowawczej, bez uwzględnienia zadań badawczych, 3) przeciążenie pracowników naukowych zajęciami dydaktycznymi i administracyjnymi, 4) szczupłość kadry naukowo-technicznej.

W maju 1961 r. ukazało się zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego, powołujące w wyższych szkołach rolniczych ośrodki rozwoju postępu technicznego w rolnictwie.⁷⁰ Mają one być stałym łącznikiem między wyższą szkołą rolniczą a praktyką rolniczą poprzez popularyzację najnowszych osiągnięć nauk rolniczych ze szczególnym uwzględnieniem wyników badań danej uczelni. Podstawowe zadania ośrodka rozwoju postępu technicznego w rolnictwie są następujące:⁷¹

- 1) informowanie właściwych katedr i zakładów naukowych uczelni o potrzebach i kierunkach rozwoju rolnictwa w rejonie objętym zasięgiem działania szkoły;
- 2) przekazywanie czynnikom gospodarczym i społecznym przyległego rejonu rolniczego wyników badań uczelni i innych najnowszych osiągnięć nauk rolniczych;

⁶⁹ W. Kryczyński: *Rozwój kadr naukowych WSR*, op. cit., s. 16.

⁷⁰ Dz. urz. Min. Szkoln. Wyższ., 1961, nr 6, poz. 18.

⁷¹ J. Herse: *O zadaniach ośrodków rozwoju postępu technicznego w rolnictwie przy WSR*. *Nowe Roln.*, 1961, nr 20, s. 8; Zob. też: H. D.: *Powołanie na WSR ośrodków rozwoju postępu technicznego w rolnictwie*. *Nowe Roln.*, 1961, nr 14, s. 49.

3) udział w kształceniu podyplomowym kadr specjalistów z wyższym wykształceniem rolniczym, zatrudnionych w produkcji;

4) prowadzenie prac badawczych w zakresie metod upowszechniania postępu technicznego w rolnictwie.

W pierwszym okresie swej działalności ośrodki skoncentrowały się głównie na udostępnieniu praktyce wyników zakończonych prac badawczych. Pod koniec 1963 r. niektóre ośrodki zainicjowały i zorganizowały badania kompleksowe, realizowane przez zespoły katedr i zakładów WSR. W 1964 r. przy współudziale ośrodków postępu technicznego w rolnictwie wdrażane były 43 tematy.⁷² Niezależnie od tej działalności ośrodki podjęły już badania w dziedzinie teorii i metodyki upowszechniania postępu w rolnictwie. Uczestniczą także w kształceniu podyplomowym kadry zatrudnionej w produkcji.

7. Reforma studiów na tle perspektywicznych zadań wyższych szkół rolniczych

Według prognozy ogólne zapotrzebowanie na specjalistów z wyższym wykształceniem rolniczym ma wynosić w 1980 r. 65 000 osób. Aby osiągnąć w 1980 r. taki stan zatrudnienia kadr z wyższym wykształceniem wyższe szkolnictwo rolnicze winno przygotować w latach 1961—1980 około 64 500 absolwentów, w tym na kierunkach rolniczo-leśnych około 54 500 osób. Przeciętna roczna liczba absolwentów w poszczególnych pięcioleciach planu perspektywicznego ma wzrosnąć od 2 200 w latach 1961—1965 do 4 400 w latach 1976—1980.⁷³ Planowana liczba absolwentów będzie możliwa do osiągnięcia wówczas, gdy liczba studentów na studiach stacjonarnych wzrośnie w stosunku do 1961 r. przynajmniej 2,5-krotnie, a liczba studentów na studiach dla pracujących około 8—10-krotnie.

Projekt perspektywicznego rozwoju WSR, opracowany przez Komisję Resortową Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego nie przewiduje potrzeby tworzenia nowych uczelni. Konieczna jest natomiast, według tego projektu, rozbudowa istniejących WSR oraz podniesienie współczynnika sprawności studiów. Wskazane jest także tworzenie w niektórych miastach punktów konsultacyjnych, które mogłyby z czasem stanowić podstawę do rozwoju filii WSR. Uczelnie rolnicze mają być w przyszłości zróżnicowane na dwa typy. Pierwszy typ — to uczelnie o szerokim profilu, kształcące specjalistów nie tylko dla potrzeb swego rejonu, lecz również dla innych województw. Takimi uczelniami mają być SGGW w Warszawie i WSR w Poznaniu. Pozostałe WSR mają stanowić typ uczelni o węższej specjalizacji odpowiadającej potrzebom danego terenu. Dużymi uczelniami pozostaną w perspektywie SGGW i WSR w Poznaniu.⁷⁴ Pozostałe zaś uczelnie mają mieć 4—5 wydziałów.

Przedmiotem przeprowadzanej obecnie reformy wyższego szkolnictwa rolniczego jest między innymi dostosowanie profilu absolwenta i planu kształcenia do potrzeb gospodarki rolnej oraz unowocześnienie procesu nauczania i podniesienia sprawności studiów. Reforma zakłada podniesienie przydatności praktycznej absolwentów do pracy w rolnictwie, uzbrojenie ich w najnowsze zdobycze techniki rolniczej i odpowiednio uświadomienie w dziedzinie procesu technizacji i socjalizacji współczesnego rolnictwa, ze szczególnym uwzględnieniem obecnych tendencji rozwojowych produkcji rolniczej w kraju.

⁷² T. Markowski: O pracach ośrodków rozwoju postępu technicznego wyższych szkół rolniczych. *Nowe Roln.*, 1965, nr 6, s. 25—26.

⁷³ Kierunki rozwoju wyższych szkół rolniczych, op. cit., s. 8—11.

⁷⁴ W. Kryczyński: W resortowej Komisji do Spraw Wyższego Szkolnictwa Rolniczego. *Nowe Roln.*, 1963, nr 4, s. 43.

Nowe plany i programy studiów wprowadzone zostały w WSR z dniem 1 października 1965 r. Podstawowe założenia tych planów przewidują na większości wydziałów studia dwutypowe: inżynierskie i magisterskie. Studia dwutypowe wprowadzone zostały na tych wydziałach, które oprócz magistrów inżynierów powinny kształcić także specjalistów na stanowiska o charakterze zawodowym. Są to wydziały: rolnicze, zootechniczne, ogrodnicze, mleczarskie, melioracji wodnych (z geodezją urządzeń rolnych, technologii rolno-spożywczej i rybaki. O wprowadzeniu studiów inżynierskich na te wydziały zdecydował również deficyt kadr, przygotowywanych na różnych kierunkach wymienionych wydziałów WSR. Na takich wydziałach, jak: leśny, technologii drewna, ekonomiczno-rolniczy, weterynaryjny oraz specjalizacja terenów zieleni na wydziale ogrodniczym, pozostawione zostały nadal studia jednolite, dające absolwentom tytuł zawodowy magistra inżyniera lub lekarza weterynarii. Wymagał tego charakter wykonywanych przez absolwentów zawodów, taryfikator stanowisk w niektórych zawodach, itp.

Dwutypowość studiów polega na współbieżnym, równoczesnym kształceniu studentów pierwszych lat dla obydwu stopni: inżynierskiego i magisterskiego. Odpowiednie zróżnicowanie planów i programów następuje na ostatnich semestrach, przeważnie na 3 lub czwartym roku studiów. Okres studiów inżynierskich wynosi 7 semestrów i kończy się egzaminem dyplomowym, uwzględniającym głównie przedmioty zawodowe. Studia magisterskie trwają jeszcze dalsze trzy semestry. Przeznaczone są dla młodzieży, która ujawnia pewne uzdolnienia i zainteresowania zagadnieniami teoretycznymi i pracą naukową. Młodzież ta podejmuje wcześniej temat pracy magisterskiej i nie przystępuje do egzaminu dyplomowego na tytuł zawodowy inżyniera.

Jak z tego widać, wprowadzenie studiów dwutypowych pozwoli na skrócenie czasu studiów pewnej części młodzieży i wcześniejsze zatrudnienie jej w produkcji. Zdaniem specjalistów, tytuł zawodowy inżyniera nie koliduje z interesem większości działów produkcji w rolnictwie. Panuje nawet przekonanie, że zapotrzebowanie na inżynierów jest w rolnictwie wcale nie mniejsze niż na magistrów inżynierów. W realizowanej obecnie koncepcji studiów dwutypowych wykształcenie magistra inżyniera będzie się różnić od wykształcenia inżyniera pogłębieniem wiadomości z przedmiotów teoretycznych i zawodowych, związanych bezpośrednio z tematem pracy magisterskiej. Zakłada się, że absolwenci studiów magisterskich będą zatrudnieni na stanowiskach wymagających bardziej specjalistycznego przygotowania, jak na przykład: w stacjach oceny nasion, ochrony roślin, hodowli zarodkowej, fermach drobiarskich, związkach branżowych, w działach planowania produkcji, w szkolnictwie średnim i wyższym, w instytutach doświadczalnych i naukowo-badawczych.

Reforma kładzie duży nacisk na utechniczenie wyższych studiów rolniczych.

W nowych planach i programach studiów położony został mocniejszy akcent także na treści humanistyczne. Zasadniczy element humanistyczny w studiach rolniczych mają stanowić zagadnienia marksistowskiej filozofii i teorii rozwoju społecznego oraz ekonomii politycznej. Odpowiedniego znaczenia w studiach na WSR nabierają elementy prawa i socjologii wsi oraz zagadnienia społeczno-pedagogiczne. Wprowadzenie elementów wiedzy społecznej powinno ułatwić proces wychowawczego oddziaływania na młodzież, a jednocześnie dać jej sposobność lepszego poznania warunków i środowiska przyszłej pracy. Będzie to miało odpowiednie znaczenie w przygotowaniu absolwentów WSR do aktywnego uczestnictwa w realizacji polityki rolnej Partii i procesie socjalizacji produkcji rolniczej.